

KĀ UN KUR RISINĀT STRĪDUS?

AGITA SPRŪDE,

ZAB “SORAINEN”, zvērināta
advokāte

Strīda risināšana un ar to saistītais process sākas ilgi pirms brīža, kad rodas pats strīds, proti, jau tad, kad plānojam sadarbību ar potenciālo darījuma partneri. Ir divi priekšnoteikumi, lai strīda risināšana notikuši iespējami veiksmīgi. Pirmais – jau laikus plānot, kādi ir konkrētā darījuma riski, otrs – pareizi izvēlēties tiesu.

Nereti, slēdzot līgumu un vienojoties par darījuma noteikumiem, strīdu risināšanas jautājumus atliek uz pēdējo brīdi. Strīdu risināšanas daļu līgumā juristi dēvē par “šampanieša klauzulu” jeb “pusnaktis klauzulu”, jo to līgumā mēdz iekļaut kā pēdējo punktu, turklāt nereti vēlu naktī vai īsi pirms līguma parakstīšanas.

Tomēr strīdu risināšanas klauzula, kas laikus izplānota un ietverta kopējā uzņēmuma stratēģijā, ļauj sagatavoties un būt veiksmīgākā pozīcijā, ja stāpdarījuma pusēm tomēr rodas strīds. Tāpat konkrēta uzņēmuma strīdu risināšanas politika ļauj iespējamās strīdus situācijas sagaidīt bez liekiem pārsteigumiem un ar skaidrāku priekšstatu par tiesāšanās izmaksām un izredzēm. Līdz ar to par šo jautājumu ieteicams domāt, izvēloties potenciālos biznesa partnerus, nevis kā par pēdējo un “tā stāp citu”, tādējādi mazinot riskus, kas nākotnē var izmaksāt dārgi.

Par strīdu risināšanas klauzulām var domāt kā par biznesa instrumentiem, kas, līdzīgi kā garantijas, nodrošinājumi, līgumsodi, samaksas noteikumi vai atbildības ierobežojumi, pieejami uzņēmējam. Tāpēc, plānojot darījumu, jāsaprot, par ko potenciāli varētu rasties strīdi, piemēram, par preču vai pakalpojumu kvalitātes problēmām, termiņu kāvējumiem, plānu neizpildi, neveiktiem maksājumiem, intelektuālā īpašuma pārkāpumiem vai klientu aizvilināšanu. Apzinoties šos riskus, svarīgi saprast, vai visos gadījumos uzņēmums vēlēsies tiesāties, vai arī noteiktās situācijās tiesā nevērsīsies. Piemēram, uzņēmums var izvēlēties tiesā nerisināt mazākus

strīdus, ietverot līgumā punktu, ka strīdiem, kuru vērtība ir mazāka par 20 tūkst. eiro, piemēro citus zaudejumus kompensējošus mehānismus, piemēram, garantijas vēstuli, līgumsodi, ieturējuma naudu vai ko citu. Tas ļauj izvairīties no naudas ziņā maziem, tomēr laiku un resursu patērijošiem strīdiem.

Tāpat būtiski saprast, kādū rezultātu iespējams iegūt konkrētajā procesā un vai no pretējās pusēs vispār var kaut ko piedzīt. Ne vienmēr nauda ir galvenais tiesāšanās mērķis, jo nereti motivācija ir atgūt zīmola reputāciju vai dot citiem signālu, ka uzņēmējs šādu situāciju nepieļaus. Tāpat jāsaprot, kurās valstīs būtu jāizpilda labvēlīgais spriedums un cik viegli konkrētais spriedums tur izpildāms.

KĀ IZVĒLĒTIES TIESU?

Darījuma summa, valoda un pušu pārstāvētās valstis ir trīs galvenie kritēriji, kas palīdz ātri noteikt, kuru strīdu izšķiršanas veidu izvēlēties, pēc tam vērtējot konkrēto institūciju un procesu nianses. Latvijā populārākie risināšanas veidi ir valsts tiesa, vietējā šķirētiesa un starptautiskā šķirētiesa. Katram no šiem veidiem ir priekšrocības un trūkumi.

LATVIJAS TIESA – LĒNA UN UZTICAMA

Valsts tiesas priekšrocība ir tās pieejamība, salīdzinoši zemās izmaksas, procesuālie piespiedu līdzekļi, kā arī iespēja nodrošināt prasību un pārsūdzēt nolēmumus. Latvijas tiesas spriedums ir juridiski ļoti vienkārši izpildāms Latvijas teritorijā, kā arī visā Eiropas Savienībā (ES). Ja spriedums jāizpilda

Darījuma summa, valoda un pušu pārstāvētās valstis ir trīs galvenie kritēriji, kas palīdz ātri noteikt, kuru strīdu izšķiršanas veidu izvēlēties.

Ārpus ES kādā valstī, ar ko Latvijai nav noslēgts divpusējais sadarbības līgums, tā izpilde var būt problemātiska, jo to regulē konkrētās valsts likumi, kā arī var būt aizsprendumi par Latvijas tiesu sistēmas uzticamību.

Negatīvs faktors, izmantojot Latvijas tiesas, ir formālais un smagnējais process. Tiesneši parasti nav specializējušies konkrētu kategoriju strīdu izskatīšanā un sarežģītos strīdos, kas ietver ārvalstu elementu (piemēram, starptautiskas konvencijas vai ārvalstu likumi) piemērošanu, zemāko instanču spriedumos var sagaidīt dažādus “brīnumus”. Tiesājoties visās trīs tiesu instancēs, tiesvedība ilgst vairākus gadus, mutvārdū sēdes organizē ar būtiskiem pārtraukumiem starp tām, kā arī mazāk godprātīgiem lietas dalībniekiem ir samērā viegli izmantot “procesuālo huligānismu”, tādējādi kavējot lietas izskatīšanu.

VIETĒJĀ ŠĶIRĒJIESA – ĀTRA UN LĒTA

Latvijā šobrīd darbojas nedaudz vairāk nekā 60 pastāvīgo šķirētiesu, kuru saraksts pieejams Uzņēmumu reģistra mājaslapā. Šāds šķirētiesu skaits ir īpaša Latvijas specifika, jo reti kurā pasaules valstī ir vairāk par pāris šķirētiesām. Kā būtiskākais trūkums, izvēloties Latvijas šķirētiesu, jānorāda jau skandalozī sluktais Šķirētiesu likums, ar ko būtiski ierobežota šķirētiesu darbība un liegts procesu padarīt tikpat uzticamu kā starptautisko šķirētiesu procesu. Proti, Latvijas šķirētiesā prasības pierādīšanai nav iespējams izmantot ne lieciniekus, ne ekspertus, ja vien tie neuzstājas kā puses pilnvarotie pārstāvji. Tāpat puses šķirētiesnešu izvēlē ierobežotas ar konkrētās šķirētiesas piedāvāto šķirētiesnešu sarakstu. Arī tad, ja strīds ir tehniski sarežģīts un tā risināšanai noderētu specifiskas nozares zināšanas vai pieredze, pusēm liegta iespēja kā šķirētiesnešus iecelt atbilstošas kvalifikācijas speciālistus.

Kā pozitīvs jānorāda apstāklis, ka vienkāršos strīdos, piemēram, parāda piedziņas lietās, vismaz daļa no Latvijā pieejamām šķirētiesām darbojas efektīvi. Šķirētiesas process ir ievērojami ātrāks un lētāks nekā valsts tiesas process, kā arī bieži par šķirētiesnešiem var iecelt kvalificētus advokātus, kas

domā “biznesa valodā”. Tāpat puses var paredzēt, ka šķirētiesas procesam jānotiek nevis latviski, bet citā valodā, kas, iespējams, ļauj ietaupīt tulkošanas u.c. izmaksas (protams, pieņemot, ka starp tiesnešu kandidātiem, ko piedāvā izvēlēties šķirētiesa (kas dažreiz nav vairāk par 10), pietiekami daudziem ir nepieciešamās valodas prasmes, lai izšķirtu strīdu un uzrakstītu spriedumu, piemēram, vācu valodā).

STARPTAUTISKĀ ŠĶIRĒJIESA – SPECIALIZĒTA UN GLOBĀLA

Par starptautisku dēvē šķirētiesu, kas specializējusies komerctiesību strīdu izšķiršanā, kur puses ir no dažādām valstīm. Pasaule ir samērā daudz starptautisko šķirētiesu – gan vispārēju, gan tādu, kas specializējas noteiktu nozaru strīdu izšķiršanā, piemēram, kuģniecības vai graudu tirdzniecības strīdos. Mūsu reģionā populārākās no tām ir Stokholmas Tirdzniecības palātas Šķirētiesas institūts jeb t.s. Stokholmas šķirētiesa, Starptautiskās tirdzniecības palātas Šķirētiesa Parīzē un Londonas Starptautiskā Šķirētiesa, taču pastāv arī daudzas citas.

Lai gan katrai šķirētiesai ir nelielas reglamenta un procesuālo tiesību nianes, kopumā process ir vienādots un paredzams, tādējādi dažādu valstu uzņēmumiem nodrošinot vienādas tiesiskās iespējas savu interešu aizsardzībai. Lielākais ieguvums, izvēloties risināt strīdu starptautiskā šķirētiesā, ir tās sprieduma starptautiskā izpildāmība. Proti, šķirētiesu spriedumu starptautisko izpildi regulē 1958. gada Nujorkas Konvencija par ārvalstu šķirētiesu nolēmumu atzīšanu un izpildīšanu. Tā ir saistoša 163 pasaules valstīs, nosakot vienādu tiesisko ietvaru šķirētiesu spriedumu atzīšanai un izpildīšanai. Protams, kā liecina Latvijas tiesu prakse, tiesām var būt problēmas ar konvencijas izpratni un piemērošanu, tomēr tie ir izņēmuma gadījumi.

Otrs būtiskais ieguvums ir strīda izšķiršanai piesaistīto tiesnešu profesionālā kvalifikācija. Puses ir tiesīgas izvēlēties jebkuras valsts vai profesijas šķirētiesnesi, ja uzskata, ka tieši šī tiesneša zināšanas ļaus pareizi novērtēt strīda būtību un pieņemt taisnīgu lēmumu. Arī šķirētiesu administrācijas, kas iecel

šķīrētiesnešus, rūpīgi vērtē strīda būtību, nepieciešamās prasmes, šķīrētiesneša kandidāta reputāciju un neicinteresētību strīda iznākumā, kā arī rūpīgi kontrolē pieņemto spriedumu kvalitāti.

Trešais ieguvums ir šķīrētiesas procesa laika un procesuālās kārtības paredzamība. Proti, jau procesa sākumā pēc šķīrētiesas sastāva izveides puses un šķīrētiesneši savstarpejji saskaņo procesuālo darbību un termiņu laika grafiku, ļaujot to pielāgot plānotajiem pierādījumiem (ņemot vērā, vai būs ekspertu atzinumi un liecinieki), pierādījumu daudzumam un strīda sarežģītībai. Tādejādi jau uzreiz pēc lietas ierosināšanas pusēm zināms, kuros datumos, piemēram, pēc gada, notiks šķīrētiesas sēde. Līdz ar to lietas izskata vienā piegājenā, tādēļ tādi iemesli kā negaidītas slimības lapas vai vēla lūgumu pieteikšana neietekmē šķīrētiesas procesa norisi.

Kā negatīvs apstāklis jānorāda paaugstinātās procesa izmaksas un nepieciešamība piesaistīt juridiskās palīdzības sniedzējus, kas pārziņa starptautiskā šķīrētiesas procesa nianses un instrumentus. Pretējā gadījumā iespējama situācija, kad piesaistītais advokāts, kas visādā ziņā ir labs Latvijas tiesu speciālists, Civilprocesa likuma labākajās tradīcijās mēģina iesniegt preprasību tieši pirms šķīrētiesas sēdes, ignorējot to, ka šķīrētiesas lēnumā par procesuālo kārtību termiņš preprasības iesniegšanai beidzas jau mēnesi pēc šķīrētiesas procesa ierosināšanas.

CIK MAKSĀ TIESĀŠANĀS?

Tiesāšanās procesa kopējās izmaksas veido dažādas izmaksu kategorijas. Tās parasti

iekļauj valsts vai šķīrētiesu nodevas un šķīrētiesnešu atlīdzību, izdevumus par juridiskajiem pakalpojumiem, tulkošanas un pierādījumu apkopošanas izmaksas, kā arī sprieduma izpildes izdevumus. Rēķinot tiesāšanās izmaksas, jāizvērtē, vai tās būs atgūstamas no zaudētāja. Piemēram, Latvijas tiesā atgūstamo tiesāšanās izdevumu apjomis ir būtiski ierobežots un piesaistīts strīda vērtībai. Starptautiskās šķīrētiesas procesā vērtē izmaksu samērīgumu ar ieguldīto darbu, kā arī puses uzvedību procesa laikā (“procesuālo huligānismu” var sodīt, samazinot atgūstamo izmaksu summu).

Tāpat jāņem vērā, kādā valodā notiek strīda izskatīšana, kāds ir strīdam piemērojamais likums un kādā valodā ir pierādījumi. Prakse ir situācijas, kad pusēm jātulkto vairāki desmiti tūkstoši lappušu ar pierādījumiem, kas satur kāda pierādījuma pielikumā esošu tehnisku dokumentāciju, vai jāiesniedz latviešu valodā iztulkots pilns Japānas Cīvillikums, lai ļautu tiesai pārliecināties, ka lietā pievienotā pilnvara izdota atbilstoši. Rezultātā tulkošanas izmaksas var būtiski pārsniegt tiesas nodevas un izdevumus par juridisko palīdzību.

IEGUVUMS PRAKTISKS – PROGNOZEJAMA FINANŠU PLŪSMA

Nobeigumā jānorāda, ka veiksmīgi izvēlēta strīdu risināšanas klauzula un vienošanās līgumā par to, kurā brīdī, kādām summām un kādu tieši strīdu risināšanas mehānismu piemērot, ļauj izvairīties no nepatīkamiem pārsteigumiem, kā arī prognozēt sagaidāmo procesu un tā izmaksas.

TIESĀŠANĀS NODEVU SALĪDZINĀJUMS, EUR

Prasības summa	Latvijas tiesa*	Latvijas Tirdzniecības un rūpniecības kameras Šķīrētiesa**	Starptautiskās tirdzniecības palātas Šķīrētiesa**	Stokholmas Tirdzniecības palātas Šķīrētiesas institūts**
50 000	1550	1500	11 000	11 000
100 000	2350	2000	13 200	15 800
1 milj.	10 500	7500	59 500	62 700
10 milj.	64 500	12 500	152 600	170 800

* Viena instance

** Viens šķīrētiesnesis